

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Review ArticleSubject Area
SociologyVol: 8 Issue: 66
Year: 2022 November
Pp: 2524-2530Arrival
12 November 2022
Published
31 December 2022
Article ID 67002Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.67002>How to Cite This Article

Bozyurt, O. & Koçak, H. (2022). "Çevreci Hareketlere Eleştirel Bakış", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(66): 2524-2530

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Çevreci Hareketlere Eleştirel Bakış

Critical Viewpoint of Environmentalist Movements

Okan Bozyurt¹ Hüseyin Koçak² ¹ Dr. Öğr. Üyesi., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Afyon, Türkiye² Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Afyon, Türkiye

ÖZET

Çevre sorunlarının tarihi 19. yüzyıla dayanmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan büyük fabrikalar ve aşırı kömür kullanımı atmosfere aşırı miktarda sera gazı salmaya başlamış, çevre kirliliğinin ilk belirtileri aşırı hava kirliliği olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorunun çözümü olarak ABD ve Avrupa ülkelerinde ilk ciddi organizasyonlar ortaya çıkmıştır. Hava kirliliği sorunu 1850'lerden 1950'lere kadar önemini korumuştur. 20. yüzyılın son çeyreğinde ilk ciddi anlamda çevre organizasyonu 1972 yılının Haziran ayında Stockholm'da yapılmıştır. Bu toplantıda çevre sorunları küresel bir sorun olduğu kabul edilmiş, ülkelerin gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın sorumlulukların paylaşılması gerektiği vurgulanmıştır. 1980'lerde Küresel İklim Değişiklikleri gündeme gelmeye başlamıştır. Yeni çevreci harekette iklim toplulukları giderek önem kazanmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte iklim zirveleri yapılmaya başlamış Paris İklim Anlaşmasına kadar uzanan yolda başta fosil yakıt kullanımı olmak üzere pek çok ciddi çevre sorunlarına yönelik radikal tedbirler tartışılmıştır. Günümüz toplumlarının çözüm bekleyen sorun alanları arasında ekolojik sorunlar başta gelmektedir. Pek çok ülkede, hükümetlerin 1970'li yıllarda başlayıp uygulamaya giriştiği çevre politikalarına ve uluslararası alanda yürürlüğe konulan önlemlere karşı, ekolojik sorunlar çözülmek bir yana, yoğunlaşarak sürmektedir. Gerçek sorunu ortaya koyabilmek, gerçek çözümün şifresini kırmaktır.

Toplumların üstesinden gelmeye çalıştıkları ekolojik sorunlar, nitelikleri gereği bir bütün oluşturmakta, öğeleri arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Ekolojik sorunların belirtileriyle nedenlerini birbirinden ayırmak konusunda başarısız olmak, sorunları kavramayı zorlaştırmaktadır. İnsan merkezli yaklaşımlar insanı piramidin tepe noktasına koyarak doğanın efendisi olarak sunarken, doğa merkezli yaklaşımlar insanı sadece doğanın bir parçası olarak görmekte doğaya bütüncül bir şekilde yaklaşarak gezegeni adeta bir yaşayan organizma olarak görmektedir. Öte yandan sosyal veya toplumsal ekolojik yaklaşım, yaşanan tüm bu çevre sorunların temelinde toplumsal dinamikleri neden olarak göstermektedir. Eko-feminizm ise konuya erkek egemen sistemin doğayı sömürmeye başlaması süreci ile kadının tahakküm altına alınması sürecini ilişkilendirerek ataeril sistemi hedef alan kuramlar üretmiştir. Günümüzde çevreci akımlar içinde önemli bir yeri olan derin ekolojije yönelik eleştiriler arasında öne çıkan görüş; bilimsel bir disiplin yerine mistik bir anlayışı sergileyerek insanın meşru ihtiyaçlarını görmezden gelmektedir. İnsan merkezli yaklaşımların en büyük açmazı ise doğaya egemen olma duygusu ve bunun bir ileri basamağı olan doğal kaynakların sömürülmesi yatmaktadır. Buna çözüm olarak sosyal veya toplumsal ekoloji, konuya toplumsal dinamikler açısından yaklaşarak toplumsal sorunların çözümü yanında çevre ve ekolojik sorunların da çözümünü getireceği fikrini savunmaktadır. Bu makalede, genel bir bakış açısıyla çevreci yaklaşımlar ele alınmakta, çevreye ilişkin sorunların tümünün, birbiriyile olan ilişkileri çerçevesinde ele alınarak, bütüncül ve sistemik bir yaklaşımla çözülebileceğine vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Ekoloji, İnsan, Doğa, Doğal Kaynaklar

ABSTRACT

The history of environmental problems dates back to the 19th century. The large factories that emerged with the industrial revolution and the excessive use of coal began to release excessive amounts of greenhouse gases into the atmosphere, and the first signs of environmental pollution emerged as excessive air pollution. As a solution to this problem, the first serious organizations emerged in the USA and European countries. The problem of air pollution remained important from the 1850s to the 1950s. In the last quarter of the 20th century, the first serious environmental organization was held in Stockholm in June 1972. At this meeting, environmental problems were accepted as a global problem and it was emphasized that responsibilities should be shared regardless of the level of development of the countries. In the 1980s, Global Climate Changes began to come to the fore. Climate communities have become increasingly important in the new environmental movement. In the 1990s, climate summits began to be held and radical measures were discussed for many serious environmental problems, especially the use of fossil fuels, on the way to the Paris Climate Agreement. Ecological problems come first among the problem areas of today's societies waiting for solution. In many countries, ecological problems continue intensifying, far from being resolved, against the environmental policies that governments started to implement in the 1970s and the measures put into effect in the international arena. To reveal the real problem is to crack the code of the real solution.

The ecological problems that societies try to overcome form a whole by their nature, and there is a close connection between their elements. Failure to distinguish between the symptoms of ecological problems and their causes makes it difficult to grasp the problems. While human-centered approaches present man as the master of nature by placing them at the top of the pyramid, nature-centered approaches see man only as a part of nature, approaching nature in a holistic way and sees the planet as a living organism. On the other hand, the social or social ecological approach shows the social dynamics as the cause of all these environmental problems. Eco-feminism, on the other hand, has produced theories targeting the patriarchal system by associating the process of the male-dominated system's exploitation of nature and the domination of women. Among the criticisms of deep ecology, which has an important place among environmental movements today, the prominent opinion is; It ignores the legitimate needs of human beings by displaying a mystical understanding rather than a scientific discipline. The biggest dilemma of human-centered approaches lies in the sense of dominating nature and the exploitation of natural resources, which is an advanced step. As a solution to this, social or social ecology advocates the idea that it will bring the solution of environmental and ecological problems as well as the solution of social problems by approaching the subject in terms of social dynamics. In this article, environmentalist approaches are discussed with a general point of view, and it is emphasized that all environmental problems can be solved with a holistic and systemic approach by considering their relations with each other.

Keywords: Environment, Ecology, Human, Nature, Naturel Resources

GİRİŞ

Ekoloji ve çevre kavramları 20. yüzyılın son çeyreği ile birlikte giderek önem kazanan iki kavram olarak bilim literatürüne yerleşmiştir. İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte, kalkınmanın özellikle savaştan en fazla zarar gören ülkelerde tavan yapması, sanayileşme ve aşırı şehirleşmeyi gündeme getirmiştir. Şehirlerin yaşanan teknolojik gelişmeler, sanayileşme ve bir arada yaşama zorunluluğundan doğan ihtiyaçların giderek çeşitlenmesi hizmet sektörünün gelişmesine yol açmış. Bu durum şehirlerin adeta bir cazibe merkezine

dönüşmesine yol açarak köyden kente olan göç sürecine ivme kazandırmıştır. Sanayileşmenin hız kazanması ve çarpık kentleşme ile birlikte, dünya kaynaklarının hoyratça kullanımı, çok sayıda ekolojik ve çevresel sorunun doğmasına yol açmıştır.

Tüm bu gelişmeler bilim literatürüne bir akım olarak “çevrecilik” kavramını kazandırmıştır. “Çevrecilik nedir?” sorusunun yanıtı; çevresel düşünüş, çevresel eylem, çevresel tutum ve davranış ve de çevresel politikayı da içeren geniş kapsamlı bir olguda yatmaktadır. Kısaca çevrecilik, çevreden yana tutum ve davranış takınmak ve çevreden yana eylemde bulunmaktır. Çevrecilik insan merkezlilikten, doğa merkezliliğe kadar geniş bir perspektife yayılabilir.

1970’li yıllarda çevre sorunlarının artık küresel bir sorun olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle 5- 16 Haziran 1972 tarihinde ilk çevre toplantısı Stockholm’de gerçekleştirilmiştir. Massachusetts Teknoloji Enstitüsü “İnsanlığın İkilemi” isimli bir rapor hazırlamasının ardından 1972 yılında Birleşmiş Milletler Uzmanları Stockholm konferansını düzenlemiş bu toplantıya batı bloğu ülkeleri katılmıştır. Doğu bloğu ülkelerinden sadece Romanya toplantıya katılmıştır. Diğer doğu bloğu ülkeleri siyasi nedenlerden dolayı toplantıya iştirak etmemişlerdir. Bu toplantı da alınan en önemli karardan birisi ülkelerin gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın çevre sorunlarının küresel ölçekte bir tehdit unsuru olduğu, tüm insanlığın bu konuda üzerine düşeni yapması gerektiği ve sorumlulukların paylaşılması konusunda görüş birliğine varılmıştır.

“Toplantıda alınan diğer önemli bir karar ise her insanın sağlıklı bir çevrede yaşama ve çevre korumaya ilişkin kararlara katılma hakkı olduğu vurgulanmıştır” (<https://tr.wikipedia.org>). Konferans sonunda "İnsan ve Çevresi" adlı bildiri yayınlamış buna mütevellit yol haritası olarak "İnsan ve Çevresi için Harekât Planı" adında 109 adet öneri içeren bir bildirge açıklanmıştır. “Toplantı sonunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environmental Program-UNEP) kurulmuş örgütün merkezi olarak da Kenya'nın başkenti Nairobi uygun görülmüştür” (<https://tr.wikipedia.org>).

Öte yandan ortaya çıkan çevre sorunlarına ek olarak 1980’li yılların başından itibaren bazı bilim insanları Dünya İklim Sisteminde meydana gelen bazı önemli değişikliklere dikkat çekmişlerdir. Küresel ısınma kavramı 1990’lı yıllarda dünya gündemine taşınmış ve tüm bu olaylar 1990’lı yıllarda dünyada yeni ve radikal bazı çevreci akımların doğmasına neden olmuştur.

ÇEVRE HAREKETLERİNİN TARİHÇESİ

Çevre hareketlerinin kaynağı, çevre sorunlarının ortaya çıkışına koşut olarak 19. yüzyıla dayanmaktadır. Bunun temel nedeni olarak, sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan büyük fabrikalar ve kömürün inanılmaz derecede yoğun kullanımı sonrası insan sağlığını tehdit eder boyutlara ulaşan hava kirliliği gösterilmektedir. 20. yüzyılın başlarında endüstriyel atıklar devasa boyutlara ulaşmıştı. Tüm bunlara ek olarak belirli bir filtreleme işleminden geçmeyen evsel atıklar gibi atık maddeler de eklenince çeşitli çevreci akımlar bu konularda radikal adımların atılması gerektiği konusunda fikir birliğine vardılar.

Çevre koruma topluluklarının oluşumu

19. yüzyılın sonlarında, çevre koruma konularında ilk ciddi adımı Zoolog Alfred Newton atmış, 1872 ve 1903 yılları arasında yerli hayvanların korunması konusunda bir dizi araştırma yayınlamıştır.

Hava kirliliğinin azaltılması konusu, 1850’den 1950’ye kadar revaçta olmuş ve en önemlisi Kömür Dumanı Azaltma Topluluğu, 1898’de kurulmuştur. Ayrıca 1865 de Commons Preservation Society kurulmuştur. Bu topluluğun amacı kırsal kesimi sanayinin kirleticilerinden korumaktır. Öte yandan 20. yüzyıl yeni ve radikal çevre hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. “1916’da Ulusal Park Servisi, ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından kurulmuştur”. “Hareketin öncüleri, doğal kaynakların daha verimli ve profesyonel bir şekilde yönetilmesi çağrısında bulunmuşlardır.”. “Reform için savaştılar çünkü ormanların, verimli toprakların, minerallerin, vahşi yaşamın ve su kaynaklarının yok edilmesinin toplumun çöküşüne yol açacağına inandılar” (Sharpe, 2010:162). Bu konuda en çarpıcı tespitlerden biri de Theodore Roosevelt’e aittir: “Doğal kaynakların korunması bir temel sorundur. Bu sorunu çözmedikçe, diğerlerini çözenin bize pek bir faydası olmayacaktır”.

20. yüzyılın son çeyreğinde küresel iklim değişikliklerinin gündeme gelmeye başlaması ile iklim hareketini temel alan gruplar dikkat çekmeye başlamıştır. “Bu arada 1970’lerin ortalarına gelindiğinde, nükleer karşıtı aktivizm, daha geniş bir ilgi ve etki kazanmak için yerel protestoların ve siyasetin ötesine geçmiştir. Tek bir eşgüdüm teşkilatından yoksun olmasına rağmen, nükleer karşıtı hareketin çabaları, özellikle Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler’de büyük ilgi görmüştür”. (Walker, J. Samuel (2004). 1979’daki Three Mile Adası kazasının ardından, birçok kitlesel gösteri yapılmıştır. “En büyüğü Eylül 1979’da, 200.000 kişiyle New York’ta yapılmıştır” (Herman, 1979). Amerikalı çevreciler, 1960’larda ve 1970’lerde nükleer silahlara ve nükleer güce,

1980'lerde asit yağmuruna, 1990'larda ozon tabakasının incelmeye ve ormansızlaşmaya ve son zamanlarda iklim değişikliğine ve küresel ısınmaya karşı kampanya yürütmüştür.

1970'lerde Avrupa'da oluşturulan yeşil partiler çevre konularında kayda değer başarı sağlamıştır. 26 Nisan 1986'da Çernobil Nükleer Kazası çevre sorunlarına yepyeni bir boyut katmıştır. Bu durum Ukrayna'da 1986'da geniş çaplı bir çevre kampanyasının düzenlenmesine neden olmuştur. "1992'de Rio de Janeiro'da Gündem 21'in kabul edildiği bir BM zirvesi düzenlenmiştir". "Kyoto Protokolü 1997 yılında oluşturuldu ve küresel sera gazı emisyonlarını azaltmak için belirli hedefler ve son tarihler belirlenmiştir". "Kyoto Protokolü, Avrupa Birliği, Cook Adaları, Niue ve tüm BM üye devletleri (Andorra, Kanada, Güney Sudan ve Amerika Birleşik Devletleri dışında) dahil olmak üzere 192 imzacıya sahiptir". "2000'lerin başında aktivistler, çevre politikası endişelerinin enerji güvenliği, küreselleşme ve terörizm tarafından gölgede bırakıldığına inanmışlardır" (European Environment Agency, 2013).

BAŞLICA ÇEVRECI AKIMLAR

"Rönesans döneminde Francis Bacon, doğaya egemen olma düşüncesini geliştirmiştir". Ne yazık ki bu düşünce, sanayi devrimi ile birlikte doğayı sömürme tutkusuna dönüşmüştür. "İşte bu noktada, insanoğlu üretmek yerine, sadece tüketme kavramına yönelmiş ve tüketim ekonomisinin temelleri atılmıştır". Günümüzde sadece tüketmek kavramı üzerinde odaklanan insanoğlu, doğaya giderek yabancılaşmaya başlamıştır. Kendisini doğanın bir parçası değil, aksine, doğanın bir hükümdarı olarak görmeye başlamıştır.

"Doğanın insanın karşısına konulması anlayışı, 16. ve 17. yüzyılda, Bacon ve Descartes'ın akli tek güç görmesiyle başlamıştır". "Artık, aklını kılavuz edinen insan, doğada mistik ya da dini değil hesaplanabilir, ifade edilebilir mekanik bir dünyanın efendisi olarak dolaşmıştır". "Doğanın cömertçe sunduğu olanaklar, bilimsel ilerlemenin ve teknolojinin deney sahası olup çıkmıştır. "Bu durum çevre etikçilerini teknolojiyle olan ilişkilerini en aza indirmeye yönelmiştir". "Çünkü genel eğilim, teknolojinin yıkıcı etkisinden kurtulmaktır. Ekolojik görüşler, Bacon ve Descartes'la başlayan, her şeyin 'akıl' yoluyla tasarlandığı kuramsal bilgidir ziyade, sezgisel bilgiye ve insanın doğayla duygusal bağına önem vermektedir" (Çüçen, 2011).

Tüm bu sorunların temelinde insan ile insanın içinde yaşadığı çevre arasında süregelen ilişkileri çarpık biçimde kavrayarak doğada üstünlük kurmaya yönelen bir arayış yatmaktadır. İnsan kendini yeterince güçlü gördüğünde, doğayı sınırsızca kullanmaya ve sömürmeye başlamaktadır. Kendini evrenin sahibi olarak gören ve doğaya egemen olduğunu sanan insan, günün birinde toplum ile doğa arasındaki ilişkilerin farklı biçimde yeniden kurulmasının kaçınılmaz olduğunu öğrenmek zorunda kalmıştır.

Derin Ekoloji

Derin ekoloji, insan merkezli bir yaklaşımı genel olarak kabul etmez, doğa merkezli bir yaklaşımı benimsemektedir. Bunu yaparken Taoizm, Budizm gibi uzak doğu dinlerinden yardım almayı da ihmal etmemektedir. Böylelikle mistik bir örgü ile doğaya olan yaklaşımını şekillendirmiştir.

Norveçli felsefeci Arne Neass'ın ileri sürdüğü derin ekoloji kavramı 8 temel ilke üzerine kurulmuştur:

1. "Yeryüzündeki her şey değerlidir ve insan merkezci düşünceden uzaklaşmaya davet etmek".
2. "Ekosistemin tümüyle değerli olduğunu kabul edip, türlerin devamını sürdürmek".
3. "İnsanların yaşamaları için gerekli ihtiyaçlarını, çevreyi yok etmeden sade bir biçimde doğadan alması gerekeni almaya davet etmek".
4. "Ekosistemdeki tüm yaşamın dengeli olması".
5. "İnsanların çevrelerine olan etkilerinin aşırı olduğu ilkesine karşı çıkabilecek çok az kişi olmasına rağmen, pek çok kişinin bu müdahaleyi vicdanları rahatsız olmadan yaptıkları inancı".
6. "Yapılacak değişimler, ekonomik ve ideolojik kurumları mutlaka etkileyecektir".
7. "Yaşamın niteliği her şeyden önemlidir".
8. "İnsanların derin ekoloji ilkelerini kabul etmeleriyle çok büyük değişikliklerin yaşanacak olması". Buna gerekçe olarak; mekanistik dünya görüşü ile gelişen endüstri toplumunun gereklerine göre yaşam felsefesinin maddeci, faydacı ve insanı birbirinin kurdu olarak gören rekabet içinde görmesidir" (Gökdayı 1997).

Yüzeysel Ekoloji

Yüzeysel ekoloji doğayı merkez alan bir yaklaşım değil, aksine insanı merkeze alan bir yaklaşım sergilemektedir. Yüzeysel ekoloji derin ekolojinin aksine doğayı insanlığın hizmetine sunmaktadır. Hiyerarşinin tepe noktasına insan oturmaktadır. Fakat derin ekolojide bir hiyerarşi söz konusu değildir.

Yüzeysel ekolojiye göre insan doğanın efendisidir. Bu nedenle antro-po-sentrik bir yaklaşım sergilerken derin ekoloji insanı sadece doğanın bir parçası olarak görmekte ve bu nedenle antro-po-sentrik bir yaklaşımı reddetmektedir. Sorunlara ve çözümlere eko-sentrik bir yaklaşım sergilemektedir.

Yüzeysel ekoloji ve derin ekoloji arasında ki farkları en net şekilde ifade etmek gerekirse:

YÜZEYSEL EKOLOJİ	DERİN EKOLOJİ
Doğadaki çeşitlilik bizim için değerli bir kaynaktır.	Doğadaki çeşitlilik tüm canlılar için değerli bir kaynaktır.
Doğadaki çeşitlilik insan için değer taşır.	Doğadaki çeşitlilik kendisi için değer taşır.
İnsan için olmayan değerden söz edilmez.	Değeri insan değeri olarak anlamak, ırkçı bir
İnsan doğanın efendisidir	İnsan doğanın sadece bir parçasıdır
“Bitki türleri insanların yararına tarım ve tıpta kullanıldığı için değerlidir”	Bitki türleri ve diğer tüm canlı türleri biyosferin önemli bir parçasıdır.
Çevreyi tahrip etmeden refah düzeyi yükseltilmeli	Teknolojik gelişmeler ve sanayi doğaya zarar verir

Sosyal-Toplumsal Ekoloji

Sosyal-toplumsal ekoloji yaklaşımı sorunların nedenini toplumsal olaylara dayandırmaktadır. Burada en büyük sorun, insanın insana olan yaklaşımında yatan sorunlardır. Bu sorunlar doğaya yansımaktadır. Sosyal ekolojiye göre toplumsal sorunlar çözülmedikçe insanoğlu doğa ile bir uzlaşmaya varamayacaktır. Öte yandan önemli bir sosyal ekolog olan Bookchin insanoğlunu bir sorun olarak değerlendirmemektedir. “Ona göre davranışlarının ve onların yarattığı ekolojik etkinin tamamen farkında olabildiklerine göre biyosferde nadir bulunan varlıklardır”; “çünkü başka hiç bir yaşam biçimi evrim tarafından kendine bahşedilen bu olağanüstü bilinçliliğe sahip değildir”(Bookchin, 1994).

“Dolayısıyla insan yaşamı bir kuşun veya ayının yaşamı ile eşit düzeye getirilemez”. “Tıpkı bir kuşun veya ayının yaşamı bir ağacın varlığı ile ve bir ağacın varlığı bir taşın varlığı ile eş tutulamayacağı gibi”. “Ekoloji hareketi, bütün yönleriyle egemenlik sorununu kucaklamadıkça, zamanımızın ekolojik bunalımının kökenindeki nedenleri ortadan kaldırma yönünde hiçbir katkıda bulunamayacaktır”. “Ekoloji hareketi, radikal bir biçimde kapsamlı bir devrim fikrine olan ihtiyacı göz önüne almaksızın, sadece kirlenme ve korunma ile ilgili reformlarda, yani sadece çevrecilikte takılıp kaldığı takdirde mevcut doğa ve insan sömürüsüne dayalı sistemin emniyet sübabı olmaktan öteye gitmeyecektir”(Bookchin, 1996).

Ekofeminizm

Ekofeminizm çevre sorunlarına kadın bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Ona göre doğanın sömürülmeye başlaması kadının sömürülmeye başlaması ile eşzamanlıdır. Dolayısı ile günümüzde çevre sorunlarının temelini insandan ziyade erkek bakış açısı oluşturuyor. Peki bu tahakküm altına alma ne zaman gerçekleşmiştir? Ekofeminizme göre avcılık-toplayıcılık yaşam tarzından yerleşik düzene geçiş ve özellikle de tarımın keşfi ile başlamaktadır. Yerleşik düzene geçiş ile birlikte erke dışarı işlerle ilgilenirken kadın ev işlerine yönelmiş ve kadın ikincil konuma düşmüştür.

“Bu ikiliklerin tarihte ne zaman başladığı konusunda bir anlaşma olsa da, ikiliğin kadınlar aleyhine olduğu konusunda anlaşmazlık vardır”. “Rosemary Radford Reuther’e göre, Batı uygarlığının tarihinde, İbranilerden bu yana doğa ile kadın özdeşleştirilmiş”; “erkekler aşağı yukarı eş zamanlı olarak hem doğayı hem de kadınları tahakküm altına almışlardır”. Merchant’a göre de, “kadın ile doğa modern doğa biliminin ortaya çıkışından çok önceleri özdeşleştirilmiştir”. “Ancak, mekanik doğa biliminin ortaya çıkışından önce doğa organik bir biçimde anlaşıldığından, bu kadına saygın bir konum sağladığı için, her zaman olumsuz olmamıştır” (Ürek, 1997).

Ekofeministlere göre çevre sorunlarının çözümü ve insanoğlunun doğa ile uzlaşmasının yolu erkek merkezli bakış açısının sona ermesinden geçmektedir.

ÇEVRE HAREKETLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

“Derin ekoloji, bilimsel bir disiplin ya da meşru bir felsefeden ziyade, mistik bir yönelişi ifade etmektedir”. “Harekete insanın meşru ihtiyaçlarını görmezden gelen bir ”yeşil bağnazlık” hakimdir”. “Derin ekoloji, ileri derecede bir eklektisizme saplanmıştır. Düşünce sepetinde, Hıristiyanlıktan Heidggerci felsefeye, Taoizm, Budizm ve avcı-toplayıcı kabile dinlerinden, Batı metafiziğine, Amerikan Kızılderili kültüründen, Avrupa romantizmine, Spinoza’dan, 1960’ların karşı kültürüne kadar her şeyden bir miktar bulunmaktadır. Bir “potpori”yi andıran kavramsal ve düşünsel mozaik temelinde yükselmektedir”.

Derin ekolojistler, biyosferdeki her varlığın eşit haklara sahip olduğu düşüncesini ileri sürerken, insana ait sosyo-politik kategorileri doğaya yansıttıklarının ve bu anlamda insan-merkezcilikle malul olduklarının farkında değildirlir. “Derin ekolojistler, yaban doğa/hayat ile insan merkeziliği karşıtlık içinde ele

almaktadır. Ancak, insanın aynı zamanda bir hayvan olduğunu görme konusunda başarısızdırlar. Yaban hayat kavramları, etno-merkezci ve insanı dışlayan bir niteliğe sahiptir. Oysa dünün ve bugünün yerli halkları, binlerce yıldır yaban hayatının içinde var olma gelmiştir”.

Derin ekoloji gerçekte yüzeyseldir. Doğa düzeyinde bir eşitlik fikrinden hareket etmektedir, ama toplumsal eşitsizlik, yoksulluk, kent varoşları, ırkçılık gibi konularda herhangi bir şey söylememektedir. Daha önemlisi, bu sorunlarla ekolojik sorun arasında bir ilişki kurmamaktadır.

“Derin ekoloji, Malthusçu yaklaşımı da referans olarak görmüştür; nüfus fazlalığını çevre sorunlarının bir kaynağı olarak değerlendirmektedir. Oysa asıl sorun, tüketim toplumu anlayışıdır. Sadece tüketim üzere kurulu bir anlayış, bugünkü çevre sorunlarının temelini oluşturmaktadır. Derin ekoloji, doğaya bütüncül yaklaşmaktadır. “Doğa mesajını bizzat seslendiremeyeceğine göre, doğanın mesajı toplumsal bağlamda şekillenen bir mesajdır. Yani insan nasıl doğanın bir parçasıysa doğa da insanlık tarihinin bir parçasıdır. Doğanın tarihsel ve toplumsal bağlamından soyutlanmış bir ”ses”e sahip olduğunu iddia etmek, doğa üzerinde doğrudan etkili toplumsal sorunların üzerini örtmeye yönelik bir çaba olarak görülebilir” (Önder, 2003:184).

Murray Bookchin’in derin ekolojiye karşı eleştirisi ise şu şekildedir; “Ekoloji hareketi diye bilinen harekette ‘Derin Ekoloji’ denilen şekilsiz, müphem, kendi kendini sıfırlayan omurgasız şey ile uzunca bir süredir gelişmekte olan, tutarlı, sosyal eğilimli ve sosyal ekoloji denilen iki ayrı akım arasında fark çok büyüktür”. “Derin ekoloji bütün etkin sosyal iddialarına rağmen ekolojik sorunlarımızın kökleri toplumdan ve sosyal sorunlarımızdan olduğunun farkında değil gibiler. Renklerin beyazlarla, kadınların erkeklerle, zenginini fakirle, sömürülenin sömürenlerle, birinci dünyanın üçüncü dünya ile aynı hakları paylaşıyorlarmış gibi insanlık denilen belirsiz bir türü aşağılayan bir ‘özgün günah’ vaazı vermektedir.” (Porrirt, 1994:62).

“Hintli çevrebilimci Ramachandra Guha ise, derin ekolojiyi evrensellik iddialarına karşın bir Amerikan ideolojisi ve vahşi doğal alanları koruma akımının köktenci bir dalı olarak görmektedir. Guha, canlı merkezli ve vahşi doğal alanları koruma politikasının, zengine yoksuldan servet aktarmakla ve yoksulları geniş ölçüde yerlerinden etmekle sonuçlanacağını düşünmektedir” (Des Jardins, Joseph R., 2006).

“Anna Bramwell ise derin ekolojiyi hümanizm karşıtı olarak nitelemekte ve insanı, yıkıcı bir unsur olarak düşünmektedir” (Önder, 2003).

Derin ekolojiye yönelik eleştirilerin başında siyasi eleştiri yapmaması ve sosyo-ekonomik yönden ve bilimsel metodoloji açısından bazı eksikliklerinin olmasıdır. Diğer bir eleştiri ise, ekofeministlerden gelmektedir. Ekofeminizm, derin ekolojinin bu yaşanan çevre sorunlarının temelinde ataerkil sistemin yattığını görememekte olduğunu savunmaktadır. “Naess’in ortaya koyduğu sınıfsız toplum düşüncesi yapaydır ve bir mal olarak doğa ile patriarşik toplumda bir mal olarak kadın arasındaki ilişkiye önem vermemektedir. Derin ekoloji ise hem feminist hem de siyasal- sosyal olarak eşitlikçidir”(Merchant, 1992).

Sosyal ekoloji veya toplumsal ekoloji konuya toplumsal dinamikler perspektifinden bakmaktadır. çevresel süreçlerin ve sorunların önüne geçilmesini, ancak toplumda var olan anlayışın değiştirilmesi ve sosyolojik sorunların çözümünde yatmaktadır.

İnsanoğlu doğayı olumlu ve olumsuz yönde dönüştürmektedir. Bu nedenle, insanlığın çevreye etkisini, ancak toplumsal yapılar ve ilişkilere yoğunlaşarak anlayabiliriz. Ekonomik, siyasal, ideolojik, yönetsel, dinsel, kültürel yapılar, sınıfsal ilişkiler, kullanılan teknikler, bilim ve teknoloji, üretim, tüketim, bölüşüm ve değişim ilişkileri, yaşam biçimleri gibi anahtar kavramlar üzerinde durulmalıdır. İlk başlarda doğa ile barışık bir biçimde yaşayan insanlık zamanla onu yok etmiştir.

Merkantalizm ile insan, doğanın tepe noktasına konulmuştur. Ve tüm doğal kaynaklar insanlığın hizmetine sunulmuştur. Bu anlayış yeryüzünün insanoğlu tarafından umarsızca sömürülmesine yol açmıştır. İnsan refahının artırılması için daha fazla tüketim, daha fazla tüketim için daha fazla üretim, daha fazla üretim de doğal kaynakların ve doğal çevrenin daha fazla oranda kullanımına ve sömürüsüne yol açmaktadır. Bu anlayış vahşi kapitalizmin temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Ve maalesef bugün hala bu anlayış artarak devam etmektedir. Bu bağlamda doğayı merkez alan derin ekolojik yaklaşımları eleştirirken insan merkezli çevreci perspektifin de böyle bir paradigmaya sahip olması konunun çok boyutlu ele almasını zorunlu kılmıştır.

Buna karşın yeni ekolojik paradigma, insan çevre ilişkilerinde hegemonik ve sömürücü bir ilişki biçimi yerine, karşılıklılık ve doğal dengenin korunmasını temel alan bir prensibe dayanır. Bu bağlamda doğal süreçler ile toplumsal süreçler arasında tek yönlü bir belirlenim ilişkisi yerine, karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır. Sonuç itibarıyla, günümüzde yaşanan çevresel süreçler ve çevresel sorunlar ile modernleşme düşüncesi ve modernleşme süreçleri arasında yukarıda çizilen çerçevede bir ilişki olduğu belirtilebilir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çevre akımlarının tarihçesi 19. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte adeta mantar gibi türeyen büyük ölçekli sanayi kuruluşları artan kömür kullanımını gündeme getirmiştir. Bu da, ilk ciddi anlamda hava kirliliğine yol açmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Commons Preservation Society'nin kurulmasıyla, ilk defa endüstriyel atıkların kırsal kesime verebileceği zararlar ele alınmıştır. Bu topluluk, çevre koruma önlemleri çerçevesinde atılmış ilk ciddi adımlardan biridir. Bu adımlardan bir diğeri ise 1898 yılında kurulan Kömür Dumanı Azaltma topluluğudur. Özellikle hava kirliliği ile ilgili konular batıda 1850'lerden 1950'lere kadar olan dönemde en revaçta olan çevre sorunlarının başında gelmiştir.

20. yüzyılın son çeyreği ile birlikte, iklim değişikliği kavramı ön plana çıkmış, iklim odaklı mücadeleler ve iklim grupları önemli hale gelmeye başlamıştır. Çevre ve ekoloji sorunlarının küresel bir sorun olduğu ilk defa 1972 Haziranında yapılan Stockholm konferansında dile getirilmiştir. Burada alınan en önemli karar, toplumların gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın ortak bir eylem planı hazırlanması ve sorumlulukların tüm insanlık olarak paylaşılması olmuştur. Tüm bu gelişmeler bazı önemli çevreci akımların doğmasına neden olmuştur. Bunlardan biri de derin ekolojidir. Derin ekoloji, insan merkezli yaklaşımı reddederken doğa merkezli yaklaşımı esas almıştır. Derin ekolojiye göre insan doğanın parçasıdır ve doğada hiyerarşik bir sistem yoktur. İnsan da bu sistemin tepesinde yer almamaktadır.

Yüzeysel ekoloji insanı ön plana koymuştur. Bu yaklaşım doğada bir hiyerarşi olduğunu savunur ve bu hiyerarşi zincirinin en tepesine insanı yerleştirmiştir. Yüzeysel ekoloji doğaya zarar vermeden ekonomik kalkınmanın öneminden bahsederken derin ekoloji bu yaklaşımı reddetmektedir. Tüm canlılar insanlık için vardır yaklaşımı yüzeysel ekolojiye aittir. Piramidin en tepe noktasında insan yer almaktadır. Derin ekolojide insan doğanın herhangi bir parçasıdır.

Ekofeminist yaklaşıma göre ise doğanın tahakküm altına alınması süreci ile kadının tahakküm altına alınması süreci eş zamanlıdır. Çevre sorunlarının çözümü erkek egemen anlayışın terkedilmesinden geçmektedir diye savunmaktadır. Ekofeminizm, yerleşik hayata geçiş süreci kadının ve doğanın sömürülmeye başlaması noktasında önemli bir kilometre taşı olduğunu savunmaktadır.

Sosyal ve toplumsal ekoloji, sorunların temelini topluma dayandırmaktadır. Sosyal ekoloji, egemenlik anlayışı terkedilmedikçe doğa ile uzlaşamayacağını savunmaktadır. Bookchin insanı bir sorun olarak algılamamaktadır. Ona göre insan bilinç düzeyi yüksek bir varlıktır ve doğa da hiçbir canlı kendi varlığını insan gibi sorgulayamaz. Bookchin, ekoloji hareketinin radikal ve kapsamlı bir devrim fikrine ihtiyacı olduğunu, sadece çevreci fikirlerde takılıp kalmanın bir kazanç sağlamayacağını savunmaktadır. Ona göre doğa ve insan sömürsünün önüne geçilmedikçe bu sorunların üstesinden gelinmeyeceği açıktır.

“Günümüzde yaşanmakta olan çevresel süreçler ve çevresel sorunlar, büyük ölçüde modernleşme düşüncesi ve modernleşme olgusu ile ilgilidir. Modernleşmenin temel varsayımı olan, modern bir dünya tasarımı ve bunun için de insan mutluluğunun insanın refahına bağlı olduğu varsayımı büyük ölçüde doğal kaynakların kullanımı ve endüstrileşme ile yakından ilgilidir. Oysa refah mutluluk getirmez”. “Modernleşme sürecinin ilk aşamasını geçerek, bir ölçüde post-modern aşamaya geçmiş olarak değerlendirilebilecek olan batılı toplumlarda, modernleşme sürecinde doğal çevre ile kopmuş olan ilişkileri yeniden kurma girişimleri ortaya çıkmıştır”. “Doğaya geri dönüş” hareketi olarak adlandırılacak olan bu gelişme, bir anlamda, insanların, toplumsal çevrenin, doğal çevre ile kopmuş olan ilişkilerini yeniden kurma eğilimindedir” (www.alonot.com).

Tüm bu çevreci akım ve yaklaşımların belki de eleştirilebilecek en önemli noktası, insanoğlu üzerine yaptıkları değerlendirmeleridir. İnsanoğlu kendini doğanın ve evrenin efendisi olarak görmektedir. Modern kültürün, yalnız kendisini beğenen ve düşünen, doyumsuz, açgözlü, yağmacı ve aşırı oranda tüketici bir yapısal davranışa zorladığı çağımız insanı, insan-çevre ilişkisinin bozulmasının temel nedenidir. Bencil insan sevgi yoksuludur ve empati ve acıma duygusundan yoksundur. Kendi cinsine sevgisi tükenen insanın, evrene ve doğaya sevgi beslemesi beklenebilir mi? Araçlar ve eşyalar insanlığa lüks ve konfor vermiş ama sevgi ve mutluluk verememiştir. Bu kadar çok eşyaya rağmen neden insan mutluluğu yakalayamamıştır? Bu kadar bolluk ve gönenc neden huzur ve mutluluk getirememiştir. Neden yeryüzünün pek çok yerinde savaşlar hala devam etmektedir?

İnsanlar mutlu olabilmek için çok eşya kullanmakta, bunu yaparken ne yazık ki, evrendeki denge ve barışı bozmaktadırlar. Bununla birlikte, yalnız kendilerine değil, tüm canlılara zarar vermekte, tüm canlı türü, hatta bitkiler, bu kirlilik yüzünden yaşamsal bir tehdit altına girmektedir. Hormonlu besinler, insanın fiziki ve ruhi hayatı üzerinde olumsuz etkiler bırakmakta ve hastalıklar çoğalmaktadır. Artık insanoğlu bir özeleştirme yapmalı, aklını başına almalı, çevre ile ilişkilerini ölçülü ve dengeli bir şekilde düzenlemelidir. İnsan, yalnızca ağaçları, ormanları, bitkileri, gıdaları tüketen bir varlık olmamalı, tükettiğinden fazlasını, hızla artan nüfusun

ihtiyaçlarını karşılamak için üretmelidir. Sürekli tüketim çılgınlığının insanlığı topyekûn bir felakete götürebileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

1. Bookchin, M. (1994). Özgürlüğün Ekolojisi Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü, (çev.) Alev Türker, Ayrıntı Yayınları.
2. Bookchin M. (1996). Ekolojik Bir Topluma Doğru. Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı yayınları, İstanbul.
3. Capra, F. (1992). Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası, (Çev. M. Armağan), İstanbul,
4. Capra, F. (1994). Sistem Açısından Dünyamız. Derin Ekoloji (içinde). (Der. Günseli Tamkoç) Ege Yayınları, İzmir,
5. Capra, F. (1995). Deep Ecology A New Paradigm. Deep Ecology For The 21st Century (Ed. George Session), Boston,
6. Çüçen, A. K. (2001). Felsefeye Giriş. Asa Kitabevi, Bursa.
7. Çüçen, A. K. (2011). Derin Ekoloji.
8. Des Jardins, Joseph R. (2006), Çevre Etiği (Çev. Ruşen Keleş), İmge Kitabevi, Ankara.
9. European Environment Agency. 24 Şubat 2013 tarihinde erişildi.
10. Gould, P. C. (1988). Early Green Politics, Brighton, Harvester Press, pgs. 15–19.
11. Gökdayı, İ. (1996). Çevrenin Geleceği Yaklaşımlar ve Politikalar, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
12. Herman (1979). Nearly 200,000 Rally to Protest Nuclear Energy. The New York Times. s. B1.
13. Mellor, M. (1993). Sınırları Yıkarak Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru, (çev.) Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları.
14. Merchant, C. (1992). Radical Ecology, Routledge, New York,
15. Metzner, R. (1994). “Ekoloji Çağı”, Derin Ekoloji (Der: Günseli Tamkoç), Ege Yayınları, İzmir.
16. Önder, T. (2003). Ekoloji Toplum ve Siyaset, Odak Yayınları, Ankara.
17. Sharpe, M.E. (2010). Culture Wars: An Encyclopedia of Issues, Viewpoints, and Voices.. 162. ISBN 978-0-7656-1761-3.
18. Wall, D. (1994) Green History: A Reader. London, Routledge, pgs. 9–14.
19. Walker, J. S. (2004). Three Mile Island: A Nuclear Crisis in Historical Perspective (Berkeley: University of California Press), pp. 10–11.
20. The World Transformed: 1945 to The Present. New York, New York: Oxford University Press. 2004. ss. 215-217.
21. Uslu, İ. (1995). Çevre Sorunları, İnsan Yayınları, İstanbul.
22. Ünder, H. (1996). Çevre Felsefesi, Doruk Yayınları, Ankara 1996.
23. Ünder, H. (2005). Çevre Felsefesi, Felsefe Ansiklopedisi. (Ed. Ahmet Cevizci), Cilt 3, Babil Yayınları, Ankara.
24. Ürek, O (1997). Kant'ta Saygı Kavramı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://tr.wikipedia.org>

www.alonot.com